

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศจะต้องพัฒนาคนหรือประชากรเป็นสำคัญเพราะประเทศจะพัฒนาได้ต้องอาศัยประชากรในชาติที่มีคุณภาพและมีสมรรถภาพสูง ซึ่งหมายถึงประชากรที่มีความสามารถทางสติปัญญา มีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรง มีสมรรถภาพทางกายสูง และมีสุขภาพจิตดี ปัญหาที่น่าจะเป็นอุปสรรคในการพัฒนาศักยภาพของประชากรไทยก็คือ ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย การแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพอนามัยนี้จะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันทุกฝ่ายและทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะเป็นผลทำให้ประชากรในชาติมีคุณลักษณะที่ต้องการดังกล่าวข้างต้น คุณลักษณะเช่นนี้สามารถปลูกฝังให้เกิดขึ้นแก่ประชากรในชาติได้ โดยการส่งเสริมและให้ความรู้แก่เด็กตั้งแต่ในวัยเรียนซึ่งเป็นวัยที่กำลังพัฒนา พร้อมทั้งจะรับรู้และสามารถปลูกฝังทัศนคติที่ดีในด้านสุขภาพได้ดีกว่าในวัยผู้ใหญ่ ซึ่งยากที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติเดิมและความเคยชินที่ปฏิบัติมาจนเป็นนิสัยได้ ในปัจจุบันทุกคนตระหนักดีอยู่แล้วว่าสุขภาพอนามัยนั้นเป็นสิ่งสำคัญเบื้องต้นสำหรับชีวิตมนุษย์ การมีสุขภาพอนามัยที่ดีย่อมเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเด็กในวัยเรียน สุชาติ โสภประยูร (2524, หน้า 32) กล่าวว่า สุขภาพของเด็กในวัยเรียนนอกจากจะมีความจำเป็นต่อความเจริญเติบโตต่อการศึกษาล่าเรียนของตัวเด็กเองแล้ว สุขภาพของเด็กยังมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคตอีกด้วย ประภาเพ็ญ สุวรรณ (อ้างใน สมัย อภาภิรม, 2540, หน้า 93) ได้กล่าวถึงสุขภาพว่าเป็นผลรวมของสภาวะที่สมบูรณ์ทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม สุขภาพที่สมบูรณ์เป็นผลมาจากองค์ประกอบหลายอย่าง ทั้งพฤติกรรมส่วนบุคคล เช่น แบบแผนการดำรงชีวิตประจำวันและครอบครัว รวมทั้งชุมชนและสภาพแวดล้อมที่จะสนับสนุนหรือเอื้อต่อการมีสุขภาพดีหรือไม่ ดังนั้นการที่จะให้บุคคล ครอบครัว และชุมชน ได้มีสุขภาพที่สมบูรณ์จำเป็นต้องมีการศึกษาสิ่งแวดล้อมต่างๆ และปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมเพื่อสนับสนุนให้เกิดพฤติกรรมสุขภาพ ทั้งโดยตรงและทางอ้อม นอกจากนี้ ชวลิต พุททวงศ์ (2528, หน้า 33) ได้กล่าวว่าโรงเรียนหรือสถานศึกษาเป็นที่รวมของเด็กนักเรียนเป็นจำนวนมากในชุมชนซึ่งกำลังอยู่ในวัยที่กำลังเจริญเติบโตเพื่อเป็นพลเมืองอันเป็นกำลังสำคัญของชาติในอนาคต

จึงสมควรที่สถานศึกษาจะต้องให้ความคุ้มครองต่อนักเรียนเพื่อให้ปลอดภัยจากการเจ็บป่วยและอุบัติเหตุต่างๆ พร้อมทั้งช่วยส่งเสริมให้มีสุขภาพดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ อีกทั้งความเจริญงอกงามในด้านอื่นๆ ให้สมบูรณ์ตามความมุ่งหมายของการศึกษา การจัดและดำเนินงานโครงการสุขภาพอนามัยในสถานศึกษานั้นจึงมีความสำคัญมาก ด้วยเหตุนี้โรงเรียนจึงควรจัดและดำเนินงานโครงการอนามัยโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมด้านต่างๆ ที่สำคัญ 4 ด้าน คือ การจัดสิ่งแวดล้อมให้ถูกสุขลักษณะ การจัดบริการสุขภาพ การจัดการเรียนการสอนสุขศึกษา และการจัดให้มีความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน โรงเรียน และชุมชน นอกจากนี้ผู้บริหารโรงเรียนต้องให้การสนับสนุนและส่งเสริมในการจัดดำเนินงานโครงการอนามัยโรงเรียนให้เกิดประสิทธิภาพ

ดังนั้นโรงเรียนจึงเป็นสถานที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาสุขภาพของเด็กในวัยเรียน โดยการจัดสภาพของโรงเรียนให้เอื้อต่อการพัฒนาสุขภาพอนามัย ตลอดจนเป็นตัวอย่งที่ดีให้แก่ชุมชน ชาลิต พุททวงค์ (2527, หน้า 3) ได้เสนอว่า การดำเนินงานอนามัยโรงเรียน มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ การส่งเสริมป้องกัน และแก้ไข ปัญหาสุขภาพอนามัยของประชากรวัยเรียนเพื่อให้ประชากรกลุ่มนี้เป็นผู้มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคที่เป็นอุปสรรคต่อการศึกษาเล่าเรียน มีการเจริญเติบโตที่เหมาะสมตามวัย ตลอดจนมีพฤติกรรมอนามัยที่ดีติดตัวไปกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ฉะนั้นการดำเนินงานของโครงการดังกล่าวจึงต้องอาศัยเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน นักการภารโรง ผู้ปกครอง และที่สำคัญผู้บริหารโรงเรียนควรให้ความสำคัญ โดยการส่งเสริม สนับสนุน จึงจะทำให้โครงการอนามัยในโรงเรียนสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสบผลสำเร็จ

ปัจจุบันการจัดโครงการอนามัยในโรงเรียนยังได้ผลไม่เป็นที่น่าพอใจ ตามคำขวัญขององค์การอนามัยโลก คือ ให้ประชาชนทุกคนมีสุขภาพดีถ้วนหน้าในปี 2543 (Health for all by the year 2000) และต้องพัฒนานักันอีกมาก ทั้งทางด้านการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน การสอนสุขศึกษาในโรงเรียนและการจัดการบริการสุขภาพในโรงเรียน สำหรับสภาพและปัญหาการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ส่วนใหญ่ต้องได้รับการพัฒนาหลายๆ ด้าน เช่น โรงเรียนมุ่งจัดสิ่งแวดล้อมทางด้านวัตถุมากกว่าด้านอื่นๆ เน้นการปลูกสร้างอาคารใหญ่โต หรือความสวยงามแทนที่จะเน้นด้านความสะอาดเรียบร้อย มีบรรยากาศที่ดี เป็นต้น

แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ (2541, หน้า 19) ได้เสนอปัญหาด้านอาคารสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ โรงเรียนที่ขาดแคลนอาคารเรียน อาคารประกอบดังนี้ ขาดแคลนอาคารเรียน 370 โรงเรียน 1,480 ห้องเรียน ขาดแคลนส้วม 525 โรงเรียน 2,100 ที่นั่ง

สภาพและปัญหาการสอนสุขศึกษา จินตนา สรายุทธพิทักษ์ (2539, หน้า 138) ได้กล่าวถึงปัญหาในการสอนสุขศึกษาว่าครูผู้สอนเน้นเนื้อหาที่มีอยู่ในหนังสือเรียนมากกว่าเน้นทักษะกระบวนการและการปฏิบัติคือ สอนแบบเดิมไม่ค่อยได้ปรับปรุงหรือยืดหยุ่นรายละเอียดของบทเรียนให้สอดคล้องกับปัญหาสุขภาพของผู้เรียนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ครูผู้สอนเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีแก่นักเรียน เช่น บางคนสูบบุหรี่ ดื่มสุรา แต่งกายไม่สะอาดเรียบร้อย สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นอุปสรรคในการปลูกฝังทัศนคติและเสริมสร้างสุขนิสัยที่ถูกต้องแก่นักเรียน และปัญหาสำคัญที่ติดตามมาในสถานศึกษาก็คือ ปัญหายาเสพติด

สมัย อาภาภิรม (2540, หน้า 136) ได้เสนอตัวเลขสถิติและข้อมูลของผู้ติดยาเสพติดกระทรวงศึกษาธิการมีนักเรียน นักศึกษาในสังกัดทั้งหมด 40,978,144 คน ในจำนวนนี้มีผู้ติดยาเสพติด 20,309 คน โดยติดยาเฮโรอีน 3,110 คน กัญชา 690 คน ยาบ้า 1,069 คน สารระเหย 1,442 คน เหล้า บุหรี่ 16,878 คน

สภาพและปัญหาการจัดบริการสุขภาพในโรงเรียน ปัญหาเกี่ยวกับการจัดบริการสุขภาพของนักเรียนนี้ยังขาดบุคลากรในโรงเรียนที่เอาใจใส่รับผิดชอบอยู่มาก การตรวจสุขภาพนักเรียนในตอนเข้าบุคลากรในโรงเรียนไม่เห็นความสำคัญ มักไม่ได้ทำอย่างสม่ำเสมอเพื่อสร้างสุขนิสัยแก่เด็ก ขาดการป้องกันและควบคุมโรคติดต่อ นอกจากนี้ปัญหาการจัดสุขาภิบาลในโรงเรียนเพื่อป้องกันโรคโรงเรียนไม่ตระหนักถึงความสำคัญจึงทำให้เกิดโรคติดต่อกันมาก เช่น โรคหวัด โรคตาแดง เหา โรคพยาธิยุงระบาดอยู่มากในโรงเรียน

แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ (2541, หน้า 22) เสนอผลการสรุปปัญหางานโครงการอนามัยโรงเรียนซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นผลโดยทั่วไปดังนี้

ปัญหาสุขภาพอนามัยของนักเรียนที่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงสาธารณสุขทั้งน้ำหนักและส่วนสูง

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6

จำนวนนักเรียนที่มีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ 22,776 คน คิดเป็นร้อยละ 21.03

จำนวนนักเรียนที่มีส่วนสูงต่ำกว่าเกณฑ์ 15,553 คน คิดเป็นร้อยละ 14.36

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3

จำนวนนักเรียนที่มีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ 5,129 คน คิดเป็นร้อยละ 40.07

จำนวนนักเรียนที่มีส่วนสูงต่ำกว่าเกณฑ์ 4,006 คน คิดเป็นร้อยละ 31.29

ขาดสารไอโอดีน 14,002 คน คิดเป็นร้อยละ 11.56

แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ (2542, หน้า 6) เสนอผลการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษา ปีการศึกษา 2541 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 มีน้ำหนักตามเกณฑ์มาตรฐาน 84,272 คน คิดเป็นร้อยละ 76.93 ของจำนวนนักเรียนระดับประถมศึกษาทั้งหมด 109,537 คน

ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นบ่งชี้ว่านักเรียนประถมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่มีปัญหาสุขภาพทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อส่งเสริมด้านสุขภาพอนามัยและเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กในวัยเรียน โรงเรียนจึงเป็นสถานศึกษาที่สำคัญมากสำหรับเด็กนักเรียนจะได้ศึกษาเล่าเรียน เกิดความรู้ ความเข้าใจและเกิดสุขปฏิบัติ สามารถรักษาสุขภาพของตนเองให้สมบูรณ์แข็งแรงต่อไปและสามารถลดปัญหาด้านสุขภาพของนักเรียนลงได้ เช่น ปัญหาภาวะน้ำหนัก ส่วนสูง ที่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน การเจ็บป่วย เช่น ไข้เลือดออก ภาวะการขาดสารไอโอดีนซึ่งแสดงอาการด้วยการเป็นโรคคอพอก ปัญหาด้านทันตสุขภาพ และปัญหาด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ ฉะนั้นการส่งเสริมเด็กในวัยเรียนให้มีสุขภาพดีจึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้ระบุไว้ในวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ข้อที่ 1 ว่าต้องการเสริมสร้างศักยภาพของประชาชนชาวไทยทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและสติปัญญา ตลอดจนต้องการให้ประชาชนมี สุขภาพและพละอนามัยที่แข็งแรง สอดคล้องกับนโยบายการประกันคุณภาพการศึกษาและการประกันความปลอดภัย เพื่อให้เด็กนักเรียนมีสุขภาพที่แข็งแรง มีสุขภาพจิตดี มีน้ำหนักและส่วนสูงตามเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงสาธารณสุขเพื่อเร่งรัดคุ้มครองนักเรียนให้ปลอดภัยและได้เจริญเติบโตในสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อคุณภาพชีวิตและการเรียนรู้

ด้วยเหตุนี้เองการบริหารงานโครงการอนามัยในโรงเรียนจึงควรจะต้องมีการพัฒนาการดำเนินงานเพื่อให้ได้มาตรฐานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด และได้ผลตามจุดมุ่งหมาย คือ การให้นักเรียนและบุคลากรในโรงเรียนทุกคนมีสุขภาพอนามัยที่ดี ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่ศึกษาการบริหารโครงการอนามัยโรงเรียนประถมศึกษา เพื่อนำผลการวิจัยเสนอเป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาการบริหารโครงการอนามัยโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ และเป็นข้อมูลนำเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารงานโครงการอนามัยโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานโครงการอนามัยโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

3. เพื่อหาแนวทางการบริหารโครงการอนามัยโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาการบริหารงานโครงการอนามัยโรงเรียนโดยศึกษาตามกรอบและแนวคิดกระบวนการบริหารของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528, หน้า 3-6) เสนอไว้ 4 ขั้นตอน คือ การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ การวางแผน การดำเนินการตามแผน และการประเมินผล

ขอบเขตด้านประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ ผู้บริหารโรงเรียน และครูที่รับผิดชอบโครงการอนามัยในโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ปีการศึกษา 2542 จำนวน 140 คน

นิยามศัพท์เฉพาะ

โครงการอนามัยในโรงเรียน หมายถึง โครงการที่มีจุดมุ่งหมายในการดำเนินงานเพื่อช่วยให้เกิดความเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมทางสุขภาพ ได้แก่ ทางความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติเพื่อการดำรงไว้ และการปรับปรุงส่งเสริม สุขภาพของนักเรียน และบุคลากรในโรงเรียน โดยเน้นการจัดกิจกรรมที่สำคัญคือ งานสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน งานบริการอนามัยในโรงเรียน งานสุขศึกษาในโรงเรียน และความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน บ้าน และชุมชน

การบริหารงานโครงการอนามัยในโรงเรียน หมายถึง การดำเนินงานในด้านการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ การวางแผน การดำเนินการตามแผน และการประเมินผลเกี่ยวกับงานอนามัยในโรงเรียน

โรงเรียนประถมศึกษา หมายถึง โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ผู้บริหารโรงเรียน หมายถึง ผู้ปฏิบัติหน้าที่สายบริหารในโรงเรียนประถมศึกษา ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน อาจารย์ใหญ่ ครูใหญ่ หรือผู้รักษาการในตำแหน่ง

ครูที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบโครงการอนามัยโรงเรียน หมายถึง ครูที่ทำการสอนหรือปฏิบัติงานอยู่ในโรงเรียน ทำหน้าที่รับผิดชอบโครงการอนามัยในโรงเรียน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการบริหารโครงการอนามัยโรงเรียน เป็นแนวทางสำหรับนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของแต่ละโรงเรียนเพื่อให้การบริหารโครงการอนามัยโรงเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University